

ANADOLU'DAN SİBİRYA'YA BİR AŞK MASALI: SEYBÖLMÖLÖK (SEYFÜLMÜLÜK)

Bayram POLAT*

Özet: Bu bildiride Omsk bölgesi Tatarlarından derlenen Seybölmölök masalı ile Eski Anadolu Türkçesiyle kaleme alınmış Seyfü'l-Mülük ile Bedi'ül-Cemâl hikâyesi ile karşılaştırılmıştır. Bildirinin amacı aynı hikâyenin birbirine uzak coğrafyalarda yaşayan iki Türk boyunda nasıl anlatıldığının ve farklılaştığının ortaya konulmasıdır. Karşılaştırmada Seybölmölök masalının olay örgüsü ve önemli şahıslar bakımından Anadolu varyantı ile büyük oranda benzerlikler taşıdığı görünmüştür. Bu da Anadolu'dan Sibirya coğrafyasının ötesine kadar yayılan Türk kültürünün bir bütün oluşturduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bunun yanında iki anlatı arasında gerek etkileşimde olunan diğer kültürlerin gerekse coğrafyanın etkisiyle bazı farklılıkların ortaya çıktığı görülmektedir. Seybölmölök masalında Orta Asya, Sibirya ve Uralların coğrafi özellikleri ve bazı geleneksel Türk inançları açıkça görülmektedir. Karşılaştırmalı Metin Tahlili Yöntemi kullanılan bildiride Seybölmölök masalının Türkiye Türkçesine aktarılan tam metnine de yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tatarlar, Türk Folkloru, Masal, Seybölmölök.

A Love Tale From Anatolia to Siberia: Seybölmölök (Seyfölmölök)

Abstract: The Seybölmölök tale was collected from the Tatars of the Omsk region. In this report, the Seybölmölök tale was compared with the Seybolmolök tale written in Old Anatolian Turkish Seyful Muluk and Bedi'ul-Cemal. The purpose of the report is to reveal how the same story is told and differentiated by two Turkish tribes living in distant geographies. In the comparison, it was seen that the Seybölmölök tale had great similarities with the Anatolian variant in terms of plot and important characters. This is important in terms of showing that the Turkish culture spread from Anatolia to beyond the Siberian geography formed a whole. In addition, it is seen that some differences emerged between the two narratives due to the influence of both the other cultures they interacted with and the geography. The geographical features of Central Asia, Siberia and the Urals and some traditional Turkish beliefs are clearly seen in the Seybölmölök tale. In the report, where the Comparative Text Analysis Method was used, the full text of the Seybölmölök tale translated into Turkish was also included.

Key Words: Tatars, Turkish Folklore, Tale, Seybölmölök.

Giriş

Seybölmölök masalı Omsk bölgesindeki Tatarlardan derlenmiştir. Bu bölgedeki Tatar toplulukları Sibirya ya da Sibir Tatarları olarak anılmaktadır. Bölge Türklüğü bu ismi Sibir Hanlığı'ndan almıştır. Tümen Hanlığı olarak da bilinen Sibir Hanlığı Altın Orda Devleti'nin yıkılmasından sonra ortaya çıkmıştır. 1405 yılında Altın Orda Hanı Toktamış Han'ın ölümünün ardından Altın Orda topraklarında yeni hanlıklar kurulmaya başlar. Bu dönemde ülkenin doğu kısmına Cengiz Han'ın torunu Şeybân Han'ın soyundan gelenler hâkim olur. 1420'lerin sonlarından itibaren Sibir Hanlığı Şeybânî Hanlığı içerisinde yarı özerk bir statüye kavuşur. Sibir Hanlığı'nın kurucuları Şeybânî Hacı Muhammed (1420-1430) ve onun oğlu Mahmutek'tir. Şeybânî Hanlığı'nın yıkılmasıyla Sibir Hanlığı bağımsız bir hanlık haline gelmiştir (Kemaloğlu, 2019: 505).

Söz konusu masal ilk kez N. F. İbragimov tarafından 1969 yılında Omsk bölgesinin Tarsky ilçesine bağlı Şıklar köyünde yaşayan Sara Gizzatullina'dan (d. 1926) derlenmiştir. Daha sonra L. Ş. Zamaletdinov tarafından orijinal diliyle "Miras" dergisinde ("Наследие", No. 1-2, 1996) yayınlanır. Fonetik transkripsiyon, İbragimov'un keşif kayıtlarından yola çıkılarak Yusupov tarafından hazırlanır (Yusupov, 2014: 618). Bildiride incelenen Tatarca metin Yusupov tarafından 2014 yılında Kazan şehrinde basılan *Sibirskiye Tatory. Iz Sokrovishchnitsy Dukhovnoy Kul'tury. Antologiya Fol'klora Sibirskikh Tatar: Dastany, Munadzhaty, Baity* kitabından alınmış ve Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Masala, kitaptaki "Aşk Destanları" bölümünde yer verilmiştir. İncelenen metin her ne kadar kaynak kitapta "destan" türüne dahil edilse de metindeki olayların belirsiz bir zaman ve mekanda geçiyor

* Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, bpolat51@gmail.com

oluşu, kısa hacmi, asıl ve geniş hacimli Seyfölmölük destanına göre pek çok motifi yitirmesi ve konusunun bir peri masalıyla sınırlı kalması sebebiyle masal kategorisinde kabul edilmesi daha doğrudur. Nitekim metnin Anadolu'daki varyantı da "hikâye" olarak adlandırılmaktadır (Çulha, 2020: 17).

Seybölmölük masalı Anadolu'da olduğu gibi Başkurtlar (Suleymanov vd, 2014: 512 ve Uygurlar (Uzuntaş, 2019: 85-178) gibi Orta Asya Türk boylarının folklorunda da bilinen Seyfö'l-Mölük ile Bedi'ü'l-Cemâl hikâyesinin kısa bir varyantı ve yerel Türk kültürüyle yoğrularak birtakım eklemeler yapılmış halidir. Türkçe El-Ferec Ba'de's-şidde adlı kitabın 26. hikâyesi olan Seyfö'l-Mölük ile Bedi'ü'l-Cemâl'in en eski iki nüshasından birincisi II. Murad zamanında (1421-1451) Farsçadan tercüme edilerek padişaha sunulurken diğeri ise Çağatay dönemi şairlerinden Meclisî'nin Dasitân-ı Seyfe'l- Mölük ve Bedi'ü'l-Cemâl-i perizâd adıyla kaleme alınmıştır (Çulha, 2020: 16).

Karşılaştırmalı Metin Tahlili Yöntemi kullanılacak olan çalışmada Eski Anadolu Türkçesiyle kaleme alınan Seyfö'l-Mölük ile Bedi'ü'l-Cemâl hikâyesi adlı mesnevinin konusu hakkında genel bilgiler verilerek Seybölmölük masalı ile kısaca mukayesesi yapılacak ve ardından Tatarca olan Seybölmölük masalının Türkiye Türkçesine aktarılan metnine yer verilecektir.

1- Seyfö'l-Mölük ile Bedi'ü'l-Cemâl Hikâyesi

Ortak temasının kahramanların başlarından geçen sıkıntılardan sonra rahata ve huzura kavuşmaları olan Türk edebiyatındaki Ferec Ba'de's-Şidde hikâyelerinin içeriği eserlerinin isimlerinin aynı olması ve kahramanların başlarından geçen sıkıntılardan sonra rahata ve huzura kavuşmaları dışında Arapça ve Farsça Ferec Ba'de's-Şidde'lerden tamamen farklıdır (Savur, 2020: 115).

15. yüzyıl Anadolu Türkçesi ile yazılan Seyfö'l-Mölük ile Bedi'ü'l-Cemâl hikâyesine göre Mısır'da yaşayan, çok malı, mülkü, hazinesi ve askeri olan bir sultan vardır. Sultan, Yemen padişahının kızını alır ve Seyf adında bir oğlu olur. Seyf'e ondört yaşına geldiğinde Süleyman peygamberin hediye ettiği bir yüzük, değerli bir kumaş ve bir güzel at hediye edilir. Seyf bu nakşedilen resimdeki kıza âşık olur ve kime ait olduğunu, dünyada böyle birinin olup olmadığını sorduğunda, periler, bu kızın Şahbal'ın kızı Bedi'ü'l-Cemâl olduğunu ve aynaya bakarak kumaşa kendi yüzünü nakşettiğini söylerler. Aşkından harap olan Seyf'in babası durumu öğrenir ve bu kız ve yaşadığı İrem Bağ'ını bulmak için şehzadeden bir yıl kendilerine süre tanınmasını isterler. Yedi memlekete kızı ve İrem Bahçesini araması için adamlarını gönderir. Bunlar yola çıkar, dünyanın dört bir yanını gezip dolaşırlar. Aramadıkları şehir, ülke kalmaz. Fakat, ne Bedi'ü'l-Cemâl'den ne de İrem Bağ'ından bir haber bulabilirler. Seyf, babasına Bedi'ü'l-Cemâl'i kendinin aramak istediğini ve bunu yapması için kendisine izin vermesini ister. Çaresiz oğlunun isteğini kabul eden babası üç yüz gemi inşa ettirir ve her birine yüzer adam, her bir adam için de onar yıllık azık ve tatlı su yükleyip onları yolcu eder. Bedi'ü'l-Cemâl'i bulmak için on üç yıl süren yolculuğu sırasında Çin'e kadar giden, fırtınalarda kardeşinin ve diğer dostlarının gemilerinin batışına ve adamlarının ölümüne şahit olan, korsan saldırılarına uğrayan, yamyamların eline düşen, deniz canavarlarıyla savaşan, tuhaf bitki, hayvan ve insan topluluklarıyla karşılaşan, günlerce aç-susuz gezen Seyf nihayet yüce bir sarayla karşılaşır. Saraya girdiğinde yakut bir yatakta yatan dünyalar güzeli bir kızla karşılaşır. Kızın yastığının üstünde havada asılı tılsımlı bir levha vardır. Bu levhayı odadan dışarı çıkardığında kız uyanır. Seyf kıza kim olduğunu sorar. Kız, Serendep padişahının kızı Melike olduğunu ve üç kız kardeşiyle havuzda yüzerken bir gün cinler padişahının onu kaçırıp buraya hapsedtiğini söyler. Seyf de başından geçenleri kıza anlatır. Bedi'ü'l-Cemâl'in adını duyan kız onu tanıdığını ve kendisinin süt kardeşi olduğunu söyler. Bir gün kendisini kaçırın cin kaç yaşında olduğunu ve canının nerede saklı olduğunu sorar. Sorulara cevap veren cin, son soruyu duyunca kızar. Bu duruma üzülen kızın ağlamasına dayanamayan cin kendisinin canının bir güvercin olduğunu ve bir sandık içinde

deniz dibinde saklı olduğunu ancak Süleyman peygamberin yüzüğünün onu dışarı çıkarabileceğini söyler. Seyf ve Melike deniz kıyısına gidip yüzüğü suya tuttuklarında sandık kıyıya gelir. Kuşu alıp eve gelirler, boğazlayıp öldürdüklerinde hava kararır fırtına kopar ve ansızın sureti beliren cin yere düşüp ölür. Birlikte yola çıkarlar ve Melike nihayetinde ailesine kavuşur. Melike Seyf'in hikâyesini annesine anlatır. Duyduklarına çok üzülen annesi Bediü'l-Cemâl'i çağırır. Seyf'i gören Bediü'l-Cemâl de ona âşık olur. Bediü'l-Cemâl halasının da araya girmesiyle babası Şahbal kızını Seyf'e vermeye razı olur. İrem Bağı'nda eğlenceler düzenlenerek evlenirler. Daha sonra Seyf ve Bedi önce Serendep'e giderler ve Bedi'nin izniyle Seyf, Melike ile de evlenir. Hep birlikte Seyf'in ailesini görmeye Mısır'a giderler. Babası hükümdarlığı Seyf'e bırakır. Seyf, Mısır, Serendep ve İrem Bağı'nı ölene kadar yönetir (Çulha, 2020).

2- Seyfü'l-Mülûk ile Seybölmölök Hikâyelerinin Mukayesesi

Seybölmölök masalının başkahramanı Seybölmölök Seyf gibi bir padişahın değil ancak zengin ve savaşçı bir tüccarın oğludur. Bu açıdan toplumsal statüleri benzerdir.

Tıpkı Seyfü'l-Mülûk gibi Seybölmölök de babasının hazinesinde veya hazinesinden kendisine verilen hediyeler arasında güzel bir kızın resmini görür ve ona âşık olur.

İki kahraman da o kızı bulmak için uzun bir yolculuğa çıkmak ister. Seybölmölök'ün yolculuğu bir yıl sürerken Seyf'in yolculuğu on üç yıl sürer. Yolculuk öncesi iki kahraman da babasından sihirli güçleri olan bir yüzük hediye alır. Seybölmölök'ün yolculuğu boyunca bozkır, dağlar ve şehirlerden geçerken Seyf daha çok denizlerde ve adalarda ve yıllarca süren bir yolculuk yapar.

İkisi de uzaklarda görünen gösterişli bir saraya kendilerine has becerileri ile girerler. İki kahramanın da bu sarayda uyur vaziyette gördüğü kız olağanüstü güzelliğindedir. Seybölmölök'te kızın kalkmadan uyumasını sağlayan levha başının altında iken Seyfü'l-Mülûk'te kızın başının üstünde, havada durmaktadır. Seybölmölök'te Malika olan kızın ismi Seyfü'l-Mülûk'te neredeyse aynı şekilde Melike'dir. Malika da Melike gibi padişahın üç kızından biridir ve bir cin tarafından kaçırılarak buraya hapsedilmiştir. Türk folklorunda cin veya peri gibi olağanüstü varlıkların kızları kaçırma veya alıp götürme gibi eylemlerine örnekler vardır. O kızla bir arada yaşama veya evlenme amacıyla yapılan bu uygulamalarda insan olan kız ile cin arasında nikâh kıyılması, düğün yapılması şeklinde ritüel genelde gerçekleşmemektedir (Özcan Güler ve Özkan, 2023: 1176). Seybölmölök aradığı kızın Malika olup olmadığını anlamak için yanında getirdiği resme bakarken Seyfü'l-Mülûk'te böyle bir olay yoktur.

İki hikâyede de kahraman, karşılaştığı güzel kızı cinden kurtarmaya karar verir ve cinden canının nerede olduğunu kızın kendini acındırarak cini ikna etmesiyle öğrenirler. İki masalda da cinin canının nerede olduğu ve şekli benzerdir. Seybölmölök'te cinin ruhu bir nehrin ortasında yüzen bir sandığın içinde bulunan başka bir küçük yeşil sandığın içindeki tane mavi güvercin iken Seyfü'l-Mülûk'te cinin canı denizin dibinde saklı bir sandık içindeki güvercindir. Folklorla “dış can” olarak bilinen bu halk inanıştan ilk kez antropolog Frazer bahsetmiştir. Yazar, *Altın Dal* isimli kitabından “özellikle masalarda devlerin, kahramanların ruhlarının farklı yerlerde, farklı varlıklarda yer aldığını; dolayısıyla ölmeleri için bu ruhun bulunduğu yerin veya varlığın tespiti ve öncelikle onun öldürülmesi gereğinden” bahseder ve dış canı “bedenin yaşaması ve ölmesinde etkili olan, fakat farklı bir nesne / hayvan, eşya vs. de bulunan ruh olarak algılar” (Duymaz, 2008: 4). Dış canlar veya ruhlar “genç kalma, ölümsüzlük, tehlikelerden korunma, güvenlik vb. dolayısıyla genellikle kapalı, uzak, ulaşılmaz ve gizli mekân ve nesnelerde tasavvur edilmişlerdir” (Duymaz, 2008: 4). Örneğin Türk ve Moğol kültürünün kesişiminde yer alan Altay Türklerine ait Cangar Destanı'nda “tıñ” olarak adlandırılan dış can genellikle kilitli bir sandık içinde gizlenmiş bir hayvan yavrusunun

içindedir ve onun öldürülmesiyle dış ruhu/canı yok eden kişi, aynı zamanda düşmanını da öldürmeyi başarmış olur (Duran Gültekin, 2020: 95).

Seyfü'l-Mülûk hikayesindeki Melike'yi kaçıran cin, cinler padişahı olarak nitelendirilir. Bu açıdan söz konusu varlığın İslam kültüründe bilinen cin mefhumuyla örtüştüğü düşünülebilir. Seybölmölök masalındaki cin ise “tiü peri” veya “tiyü peri” olarak adlandırılmaktadır. Muhtemelen tiyüler Tatar folklorundaki “diyü”ler ile aynı varlıkları karşılamaktadır. Ancak Tatarlarda diyüler ak iyeler sınıfında yer alarak iyilik dağıtıcı ruhlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Öte yandan bu ruhların her zaman iyi olmadıkları durumlar da vardır (Kalafat ve Kamalov, 2005: 54).

Seybölmölök masalında kahraman sevdiği kızın resmini tıpkı Seyfü'l-Mülûk'te hikâyesinde olduğu gibi kurtardığı kıza (Malika/Melike) gösterir ve kız onu tanıdığını söyler. Ancak Seyfü'l-Mülûk hikâyesinde kahramanın aradığı kız olan Bediü'l-Cemâl normal bir insanken Seybölmölök masalındaki Betkilçamal bir peri kızıdır. Bu fark iki anlatı arasındaki en önemli ayırım noktasıdır. Nitekim bu durum anlatıların daha sonraki olay örgüsünü de önemli ölçüde etkileyecektir.

Seybölmölök masalında cinin canının olduğu sandığı almak için nehrin ortasına kadar bir kayıkla yüzmeleri gerekmektedir. Sandığı alan Seybölmölök orada sandığı sihirli yüzüğünün marifetiyle açıp içindeki güvercinlerin kafasını kopartır. Ancak cinin ölümü havanın kapanması ve fırtınaya sebep olmuştur. Seyfü'l-Mülûk hikâyesinde ise kahraman sandığın olduğu denize hiç açılmadan kıyıda sihirli yüzüğünü sayesinde sandığı kendine çekebilmiştir. Seyf sandıktaki kuşu boğazladıktan sonra Seybölmölök masalında olduğu gibi hava kararmış ve fırtına kopmuştur.

Malika, Betkilçamal'ın evini bulur ve ona Seybölmölök'ün aşkından bahseder. Seybölmölök'ü gören peri kızı da ona âşık olur ancak bu insan-peri evliliğinin gerçekleşebilmesi için üç şart öne sürer. Masalda bu şartlar açıkça belirtilmez. Seybölmölök bu şartları kabul eder. Daha sonra da Malika'nın memleketine götürerek onu ailesi ile buluştururlar. Seyfü'l-Mülûk hikâyesinde ise memleketine gelmeyi başaran Melike, Seyf'in durumunu annesine anlatır. Annesi Bedi ile Seyf'i bir araya getirince kız da ona âşık olur. Burada Seybölmölök masalındaki insan-peri birlikteliğinin yarattığı engelin yerine kızın babasının ikna edilmesi meselesi ortaya çıkar. Bu sorunun aşılması için de Bedi'nin halası devreye girer ve nihayet babası ikna edilerek iki âşık evlenir.

Seyfü'l-Mülûk hikâyesinde Seyf daha sonra Melike'nin memleketine giderek Bedi'nin izniyle onunla da evlenir. Daha sonra iki eşinin ve babasından kalan toprakların yönetimini eline alarak uzun yıllar yaşar. Seybölmölök masalının sonu ise bir hayli farklı ve trajiktir. Bir kere o Malika ile bir daha karşılaşmaz. İki anlatı arasındaki bu fark Türk kültüründeki tek eşliliğin bir etkisi gibi görünmektedir. Babasının işlerini devralan Seybölmölök'ün Betkilçamal'dan dünyalar güzeli bir oğlu ve bir kızı doğar. Bu çocuklar annelerinin ihmaliyle bazı kazalar yaşarlar. Kazalardan mucizevi bir şekilde çocuklara zarar gelmezken bu durum her defasında Seybölmölök'ü karısına karşı çok öfkelenir. Peri kızı Betkilçamal kocasının her öfkesinin ardından evlenirken kabul ettiği şartlardan birini ihlal ettiğini belirtir ve sonunda oğlunu kocasına bırakıp kızını yanına alarak bir yalak içinde gökyüzüne çıkar ve yılda bir kez ailesini görmek için döner.

3- Seybölmölök Masalının Türkiye Türkçesine Aktarılan Metni

SEYBÖLMÖLÖK (Cäibölmölök)

“Uzun, uzun zaman önce, hanların hala var olduğu zamanlarda, yaşlı bir adam vardı. Onun söğüt ağacına benzer endamlı, güzel yüzlü, yakışıklı, bir oğlu vardı. Adı da güzelliğine yaraşır: Seybölmölök (Seyfülmülük).

Seybölmölök'un babası sık sık savaşırdı ve aldığı yaraların ve kazandığı şan ve şöhretin yanı sıra, askeri seferlerden çok miktarda servet getirirdi ve bunları ambarında saklardı.

Bir gün Seybölmölök o ambara girdiğinde taşlar, kumaşlar ve silahlar arasında bir kız resmi gördü. O, güzelliklerin en güzeliydi. Seybölmölök hemen ona âşık oldu ve nerede yaşarsa yaşasın onu bulmak istedi.

Seybölmölök, babasının ve annesinin yanına giderek:

- Baba, anne, dünyayı görmek istiyorum, uzak diyarlara seyahat etmek istiyorum

Anne ve babası daha fazla dayanamayıp yiğiti yolculuğa hazırlamaya başladılar. Bunun üzerine babası ona bir altın yüzük verdi ve şöyle dedi:

- Oğlum, başına bir bela gelirse yüzüğü kullan; o her zaman sana yardım eder.

Seybölmölök yüzüğü parmağına taktı, anne ve babası bu yolculuk için ona dua etti ve böylece çocukluğunun geçtiği evden ayrıldı.

Bozkırlardan geçti, dağlardan geçti ve çok farklı şeyler gördü, öğrendi.

Uzakta mavi bir şehir gördü: sayısız taş ev vardı ve çatıları beyaz bulutlara değiyordu. Ama şehirde tam bir sessizlik hâkimdi. Ne kuş ne de insan vardı. Sadece sulama kanallarının uğultusu duyuluyordu.

Yiğit, evlerin arasında dolaşırken bir saray gördü, içeri girmek istedi. Ama kapı kilitliydi. Altın yüzüğünü hatırladı.

Kilidi halkayla dokunduğu anda kapı gürültüyle açıldı. İçeri girdi ve ipek bir örtünün ardında, daha önce hiç görmediği türden bir güzelliğin uyuyor olduğunu gördü. Onu uyandırmaya çalıştı ama uyandıramadı. Kızın yatak başlığının yanında, üzerinde bilinmeyen bir dilde yazı olan yeşil bir tahta buldu. Kızın başının altından bu tahtayı çekti ve uyuyan kız uyandı. Oturup gözlerini ovuşturan güzel kadın sordu:

- Nerelisiniz, akrabalarınız kimlerdir? Sen insan mısın yoksa cin (чїн) mi? Sen kuşun bile uçamadığı yatak odama nasıl girdin?

Seybölmölök, "Ben de halktan biriyim" dedi.

Kız giyindi, yıkandı ve sohbet etmeye başladılar. Seybölmölök ona buraya nasıl geldiğini sordu? Kız anlattı:

- Ben, hükümdar olan babamın en küçük, üçüncü kızıydım. Daha on sekiz yaşıma yeni girmiştim ki Tiyü peri (тіҗү пері) beni kaçırdı. Beni buraya sakladı ve şimdi bu sarayda yaşıyorum, kurtulacağıma ümidim yok. Tiyü şu anda uzağa, Kaf dağlarına gitti ve muhtemelen yakın zamanda geri dönmeyecek.

Kız Seybölmölök'ü beslemeye, ona içecek bir şeyler vermeye ve onu eğlendirmeye başladı ve yine onları keyifli bir sohbe başladılar. Yiğit, kıza neden bu zorlu yolculuğa çıktığını anlattı. Kız ağlayarak ondan kendisini kötü cinin elinden kurtarıp yanına almasını istedi.

Seybölmölök, resmi gizlice çıkarıp bu kızla karşılaştırdı, âşık olduğu kızın bu kıza hiç benzemediğine kanaat getirdi. Esir kızın adını sordu. Kız Malika olduğunu söyledi ve neredeyse ağlayarak "Tiyü hızla buraya geri gelmek üzere" dedi,

Güçlü düşmanı öldürmeleri gerektiğine karar verdiler, aksi takdirde ne özgürlükleri ne de kurtuluşları mümkün olacaktı. Seybölmölök dedi ki:

- Tiyü döndüğünde ben mahzene çıkacağım, sen de ona ruhunu/canını nerede sakladığını soracaksın? Zira bizim ruhumuz bedenimizdedir. Ama perilerin, cinlerin ruhlarının başka yerlerde olduğu söyleniyor. Tiyüyü kızdırmaktan veya gücendirmekten korkma. Bırak kızsın, ama bari gerçeği daha çabuk öğrenelim.

Sabah oldu, yer ve gök titredi, sarsıldı.

Toz ve rüzgar kaldırarak bulutların arasından bir tiyü peri indi, kemerindeki anahtarları şıngırdattı. Bir kilidi açtı, diğerini kırdı ve saraya girdi. Yiğit güzelin başının altına tılsımlı tahtayı/levhayı koymayı başardı ve her zamanki gibi kız uykuya daldı.

Tiyü yaklaşp başının altından levhayı çekip çıkardı ve Malika'yı uyandırdı.

- Vay canına, dedi tiyü, - burada bir insan kokusu var sanki.

Malika cevap verdi:

- Sen de insanların arasında dolaşıyorsun ve onları yiyorsun: Muhtemelen sen de insan eti kokuyorsun.

Tiyü yemek istedi, yedi ve yatağa yattı. Malika onu okşadı ve şöyle dedi:

- İnsanların içinde her zaman bir ruh vardır, peki ya tiyülerin ruhu nerededir?

Tiyü sinirlendi:

- Tiyünün ruhunun nerede olduğunu neden bilmen gerekir? Ruhuma neden ihtiyacın var?

Malika ağlamaya başladı ve divanın kendisini anlamadığından yakındı. Tiyü dinledi, dinledi, yumuşadı, onu sakinleştirmeye başladı ve şunları söyledi:

- Tamam, sana söyleyeceğim, ama ağlama. Nehrin ortasında sakın bir su var ve orada bir sandık yüzmekte. O sandığın içinde küçük bir yeşil sandık daha var. O yeşil sandığın içinde iki tane gök güvercin oturuyor. Bunları kim bulursa, kim o güvercinlerin başlarını koparıp deryaya atarsa, ben ölürüm.

Bunları söyledikten sonra tiyü uykuya dalmaya başladı ve Malika ona çok yardımcı oldu.

Şafak vakti, Tiyü uyumaya başladığında, Malika uyanmasın diye, yine yatağının altına bir tahta parçası sıkıştırdı. Sonra bütün kapıları kilitledi ve büyük bir gürültüyle fırtına gibi uçup gitti.

Seybölmölök mahzende oturmuş, söylenen her şeyi dinliyordu. Daha önce levhayı çıkardığı gibi yine Malika'yı uyandırdı ve yolculuk için hazırlıklara başladılar.

Sarayın inanılmaz derecede zengin olduğu ortaya çıktı. Bir ambara girdiler, pahalı giysiler vardı. bir diğerine girdiler, mücevherler vardı. Bütün sandığı doldurdular, zor kaldırıyorlardı

Seybölmölök, Malika'ya neden yollara düştüğünü söyledi ve ona âşık olduğu güzelin resmini gösterdi.Şöyle dedi:

- Malika, seni bu Tiyü perinin elinden kurtaracağım. Sen de bana bu kızı bulmamda yardım edeceksin.

Melike resme iyice, uzun uzun baktıktan sonra:

- Seybölmölök, bu insanoğlu değil, bu peri kızı dedi.

Seybölmölök bir şey söylemedi biraz durduktan sonra bu durumun kendisi için önemli olmadığını söyledi.

Bunun üzerine Malika:

-Onu bulurum, o kız bizden çok uzakta değil. Periler köyünde yaşar, Beni Tiyü peri kaçırdığında onu gördüm. O kızın ismini de biliyorum, onun ismi Betkilçamal dedi.

Seybölmölök yolculuk elbiselerini giyip iki kürekli bir kayık yapmaya başladı. Oraya divanın mücevherleriyle dolu bir sandık koydu. O gün nehir sakindi. Malika o teknenin burun kısmına oturdu ve kaçaklar yelken açtılar.

Seybölmölök nehrin tam ortasına kadar kürek çekti; orada yüzen bir sandık vardı ve içinde daha küçük, yeşil bir sandık vardı. Sandık kilitliydi. Yiğit, yüzüğünü kapağa dokundurdu, sandık açıldı. Seybölmölök sandıktan yeşil bir sandık daha çıkardı ve yüzüğüyle onu da açtı. Orada iki tane gök güvercin görünce onları uçurmadı, boyunlarını kırıp nehre attı. Kan mavi suyun üzerinde aktı ve nehir kıpkırmızı oldu. Birdenbire gökyüzünde bir gök gürültüsü oldu ve nehir köpürmeye başladı. Yiğit dengesini kaybedip nehre düştü ve "Ah Malika, hayatımı mahvettin," diye haykırdı.

Seybölmölök hemen yine gemiye bindi ve nehrin diğer yakasına çıktılar. Gemiden inip sandığı alıp yola koyuldular. Sağda kimseye rastlamadılar, solda da kimseye rastlamadılar. Böylece köyün dış mahallelerine doğru yaklaştılar. Köye girdiler. Burada Malika,

Seybölmölök'ü köyün dışında bıraktı ve kendisi Betkilçalı'nın evini aramaya çıktı. Köyün ortasında küçük bir ev görüp içeri girdiğinde masada oturan güzel bir kız gördü. O kızın Betkilçalı olduğunu anladı. İki dost konuşmaya başladılar, Melike başından geçenleri anlattı ve sonra Betkilçalı'ya itiraf etti:

- Beni tiyünün elinden kurtaran yiğit, senin resmini görüp âşık olmuş. Dünyayı dolaşıp seni bulmaya çalışıyor.

Betkilçalı güzel Seybölmölök'ü görünce ondan hoşlandı. Fakat peri kızı, bir insan oğluyla öylece evlenemezdi. Bu yüzden Seybölmölök'a üç önemli şart koşacağını, aksi takdirde onunla yaşayamayacağını söyledi. Yiğit her şeye razı oldu.

Seybölmölök'ün memleketine gittiler. Yürüdüler, yürüdüler ve Malika'nın yaşadığı köye geldiler. Kızlarının bulunmasından büyük mutluluk duyan anne ve baba, büyük bir ziyafet düzenleyip çok sayıda davetli çağırdılar. Orada yediler, içtiler, eğlendiler, yiğide teşekkür ettiler, Seybölmölök'e hediyeleri esirgemediler. Sonra yiğit vedalaşıp Betkilçalı'ya evine doğru yola çıktı.

Seybölmölök'un annesi ve babası beklediler, beklediler; ancak bir yıl sonra oğulları onlara geri döndü. Anne-babası çok sevindiler. Onlar sağ-esen geldikleri için tüm köy halkını toplayıp hemen toy yapacaklarını duyurdular.

Dünyanın her yerinden sayısız misafir vardı. Büyük bir gürültü oldu, büyük bir şenlik oldu. Sevinç içinde, zengin bir şölenle Seybölmölök ve güzel Betkilçalı'nın düğünü gerçekleşti.

Genç çiftin iki yılı aşk ve mutlulukla geçti. Onların bir oğlu dünyaya geldi. O kadar güzeldi ki, onu anlatmaya kelimeler yetmez, renkler yetmezdi. Sabahyıldızları gibi gözleri, kiraz gibi dudakları, kar gibi yüzü vardı. Yürümeye ve “Baba”, “Anne” demeye başladı. Seybölmölök'ün babası da yaşlanmış, kendi işlerini oğluna bırakmıştı.

Güz geçti ve kış geldi. Seybölmölök'ün ailesi masada oturuyordu. Aniden sokaktan kocaman bir köpek koşarak geldi. Betkilçalı elini bile kıpırdatmadı, köpeğin çocuğa yaklaşıp onu ısırmasına izin verdi. Çocuk ağlamaya başlayınca annesi ona acımak bir yana, onu kapı dışarı etti. Bu durumu gören Seybölmölök karısına kızdı. Ardından kapı açıldı ve çocuk sağ salım geri döndü.

Betkilçalı kocasına, "Görüyorsun ya, ona hiçbir şey olmadı ama sen benim şartlarımdan birini ihlal ettin!" dedi.

Seybölmölök af diledi ve eski hayatlarına devam ettiler.

Kış geçti, yemyeşil bahar geldi. Bir kızları oldu. Kız büyüdükçe daha da güzelleşti, daha da olgunlaştı. Bir gün evde soba yanıyordu, Betkilçalı sobada ekmek pişiriyordu, kız da yerde oynuyordu. Betkilçalı aniden kızını bir küreğe koyup onu fırının açık, kızgın ağzına soktu. Seybölmölök ne yapacağını bilemeyip karısına bağırmaya başladı ve kızı kurtarmak için sobaya doğru koştu. Ama baktığında küçük kız, sobanın içinde kömür ateşinde oynayıp oturuyordu.

Betkilçalı kocasına, "İşte" dedi. “Sen benim üç şartımın ikisini bozdun!”

Ancak kavga onun sözlerinden sonra daha da büyüdü. Böylece Betkilçalı kızını yanına alıp oğlunu ise kocasının yanına bırakarak evden ayrıldı. Tam o sırada rüzgâr çıktı, fırtına koptu ve Betkilçalı kızıyla birlikte, o kasırgada neredeyse göğe kadar yükseldi. Orada gökten bir yalak/leğen uçup ona doğru geldi ve o ışıltılı yalakta oturan Betkilçalı ve kız, gökler ve yıldızlar arasında dönmeye başladılar.

Betkilçalı, yılda yalnızca bir kez, oğlunun kaldığı, Seybölmölök'le mutlu olduğu o yuvaya bakmak için dönermiş.

İşte benim masalım burada sona erdi” (Yusupov, 2014: 131-136).

Sonuç ve Değerlendirme

Başta Anadolu sahasındaki Türkler olmak üzere Türk Dünyasında birçok varyantı olan Seyfü'l-Mülûk ile Bedi'ü'l-Cemâl Hikâyesi'nin masal formuna dönüşmüş Sibiryâ Tatarlarına ait varyantı Seybölmlök masalıdır. Bu bildiride söz konusu masal, hikâyenin en geniş ve eski metinlerinden biri olan 15. Yüzyıla ait Eski Anadolu Türkçesiyle kaleme alınmış metin ile mukayese edilmiştir. Karşılaştırmada Seybölmlök masalının olay örgüsü ve önemli şahıslar bakımından Anadolu varyantı ile büyük oradan benzerlikler taşıdığı görülmüştür. Bu da Anadolu'dan Sibiryâ coğrafyasının ötesine kadar yayılan Türk kültürünün bir bütün oluşturduğunu göstermesi bakımından dikkate değerdir. Bunun yanında iki anlatı arasında gerek etkileşimde olunan diğer kültürlerin gerekse coğrafyanın etkisiyle Seyfü'l-Mülûk ile Bedi'ü'l-Cemâl hikâyesinin denizlerde geçmesi Seybölmlök masalının ise Orta Asya, Sibiryâ ve Uralların bozkırında geçmesi gibi bazı farklılıkların ortaya çıktığı görülmektedir. Örneğin Seyfü'l-Mülûk ile Bedi'ü'l-Cemâl Hikâyesi Binbir Gece Masallarının etkisi sebebiyle biri deniz yolculuğu macerası iken Seybölmlök masalında olaylar, Orta Asya, Sibiryâ ve Uralların bozkırında, dağlarında ve nehirlerinde geçmektedir. İslamî tesirin ağırlıkta olduğu Seyfü'l-Mülûk ile Bedi'ü'l-Cemâl Hikâyesi'nde Seyf'in yüzüğü Süleyman peygamberden kalma ve dolayısıyla gücünü İlahi bir kaynaktan almaktayken Seybölmlök'ün yüzüğü gücünü sihirden alır. Yine Seyf, Orta Doğu İslam kültürünün verdiği müsamaha ile iki kadınla aynı anda evlenirken Seybölmlök Türk kültürüne uygun olarak tek kadınla evlenmektedir. Yine Seybölmlök'ün evliliği Türk halk anlatılarında da rastlanan ve pek çok soruna yol açabilen insan-peri evliliği şeklindedir. Diğer yandan Türk ve Moğol folklorunun arkaik anlatılarında sık rastlanan "dış can" kültürünün Seybölmlök masalındaki kötü cinin canının saklanması motifinde olduğu gibi Orta Doğu'daki İslamî kültür etkisinde şekillenen Seyfü'l-Mülûk ile Bedi'ü'l-Cemâl Hikâyesi'nde de kendini göstermesi oldukça dikkat çekicidir.

Karşılaştırmalı Metin Tahlili Yöntemi kullanılan bildiride Seybölmlök masalı, Seyfü'l-Mülûk ile Bedi'ü'l-Cemâl Hikâyesi ile mukayese edilerek ve ilk kez Türkiye Türkçesine aktarılarak Türk kültürü alanındaki bilimsel literatüre katkı sağlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Çulha, T. (2020). *Seyfü'l-Mülûk ile Bedi 'ü'l-Cemâl Hikâyesi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Duran Gültekin, Z. G. (2020). *Cañar Destanı (İnceleme-Metin)*. Yayınlanmamış Doktora Destanı. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Ankara
- Duymaz, A. (2008). Türk Folklorunda Dış Ruh Tasarımı, *Bilig*, S.45, s. 1-22
- Kalafat, Y. ve Kamalov, İ. (2005). Tatar efsaneleri. *Karadeniz Araştırmaları*, 6(6), 52-77.
- Kemaloğlu, İ. (2019). *Sibir Hanlığı*. TDV İslam Ansiklopedisi, 505-506. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özcan Güler, D., ve Özkan, A. (2023) Türk Dünyası Masallarında Evlilikle İlgili Tespitler. *Folklor Akademik Dergisi*, 6(3), 1167-1182.
- Savur, H. (2020). Seyfü'l-Mülûk İle Bedi'ü'l-Cemâl Hikâyesi'nin Motifleri Üzerine. *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 113-125.
- Süleymanov, A. ve İbrahimov G. ve Ergun, M. (2014). *Başkurt Destanları 2*. Ankara: TDK Yayınları.
- Uzuntaş, H. (2019). *Uygur harfleriyle yazılmış Çağatayca: Seyfü'l Mülûk Hikayesinin: Transkripsiyonu Çevirisi ve Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yusupov, F. Yu. (2014). *Sibirskiye Tatory. Iz Sokrovishchnitsy Dukhovnoy Kul'tury. Antologiya Fol'klora Sibirskikh Tatar: Dastany*, Munadzhaty, Baity. Kazan': Izd-vo Kazan.